

EROAREA SISTEMATICĂ A SIMULATORULUI METROLOGIC DE IMPEDANȚĂ

V. Nastas, dr., conf. univ., P. Nicolaev, drd
Universitatea Tehnică a Moldovei

INTRODUCERE

Măsurarea cu precizie înaltă a componentelor impedanței se efectuează prin metode de echilibrare, implementate în circuite de măsurare cu punte, cu compensare, sau cu rezonanță [1,2]. Precizia măsurării conform acestor metode este determinată în primul rând de precizia elementului de referință, care în circuitele de măsurare execută funcția de reproducere a unei mărimi etalon, omogenă cu mărimea măsurată [3].

Tradițional în calitate de elemente de referință în măsurătoare de impedanță se utilizează rezistoare, condensatoare, bobine de inductanță de precizie înaltă. Pentru a asigura posibilitatea reproducerii măsurilor reglabile se utilizează magazine de rezistență, capacitate sau inductanță, care se caracterizează prin dimensiuni și preț de cost considerabile și incomoditate în utilizare.

Creșterea considerabilă a caracteristicilor elementelor de referință este posibilă prin utilizarea în această calitate a **simulatorilor metrologici de impedanță** (SMI) [4].

Destinația SMI constă în reproducerea mărimii de referință în circuite pentru măsurarea componentelor impedanței [5]. Prezența lor este strict necesară în circuite de măsurare cu echilibrare [6], în care ele determină nemijlocit precizia măsurării [7]. Din punct de vedere funcțional un SMI poate fi considerat un dispozitiv cu doi poli la care se reproduce o mărime electrică, conectat într-un circuit extern. Pentru realizarea practică a unui SMI se utilizează elemente active cu reacții inverse pozitive și negative. Caracteristici superioare posedă SMI pe bază de amplificatoare operaționale (AO) cu reacții inverse pozitive și negative [8], care asigură reproducerea mărimilor pasive cu caracteristici, determinate numai de caracteristicile reacțiilor inverse [9].

Utilizarea SMI în calitate de elemente metrologice necesită formularea unor cerințe specifice față de acestea, și anume [10]:

- Eroare mică și stabilitate înaltă a impedanțelor reproduse;
- Posibilitatea reproducerii impedanțelor cu orice caracter al componentelor;

- Reglarea independentă a componentelor impedanței reproduse;
- Valoarea cunoscută și garantată a erorii sistematice a impedanței reproduse;
- Comanda digitală cu caracterul și valorile componentelor impedanței reproduse;
- Lipsa elementelor reactive reglabile (condensatoare variabile, cutii de inductanță).

Satisfacerea tuturor acestor cerințe în SMI reale este pe deplin posibilă. La momentul actual este determinată o clasă de SMI care, parțial sau totalmente, satisfac cerințele sus formulate. În [11] a fost propusă o clasificare după criteriile relevante a dispozitivelor cunoscute care potențial ar putea fi utilizate în calitate de SMI.

1. SIMULATORUL METROLOGIC DE IMPEDANȚĂ

Conform [11], pentru utilizarea în scopuri metrologice a fost elaborată o clasă de SMI cu structură algoritmică, care asigură reproducerea mărimilor etalon cu orice caracter și reglarea lină independentă a componentelor impedanței sau admitanței reproduse [12,13]. Aceste SMI pot fi clasificate după mai multe criterii, fiecare din ele posedând domenii specifice de utilizare. În calitate de exemplu în continuare se va utiliza un SMI în coordonate carteziene cu o bornă conectată la masă. Acest simulator asigură reproducerea impedanțelor simulate cu orice combinație a componentelor activă și reactivă, iar pentru reglarea caracterului componentelor se utilizează rezistențe variabile, care asigură variația componentelor conform (1):

$$R = \{-R_{\max} \div +R_{\max}\}; X = \{-X_{\max} \div +X_{\max}\} \quad (1)$$

Acest SMI conține un convertor curenți-tensiune bazat pe AO A cu rezistența de intrare zero și factorul de conversie R, care transformă curentul de comandă în tensiune (Fig.1) [14,15]. Ieșirea convertorului este conectată la un amplificator diferențial AD care este utilizat pentru eliminarea efectului reacției comune. Pentru variația componente active a impedanței reproduse este utilizat amplificatorul programabil AP1. Defazorul

D introduce un defazaj de 90° tensiunii de la intrare sa. Amplificatorul programabil AP2 este utilizat pentru variația componentei reactive. Sumatorul S are rolul de a suma semnalul de la AP1 cu cel de la AP2. Tensiunea de la S, aplicată la intrarea convertorului curent-tensiune, împreună cu curentul de comandă formează o impedanță la intrarea simulatorului.

Impedanța Z_i reprodusă de SMI la clemele de intrare se determină [16]:

$$Z_i = \frac{U_i}{I_i} = K_1 \cdot R - j \cdot K_2 \cdot R \equiv R_i + jX_i \quad (2)$$

unde: R_i este componenta activă a impedanței reproduse, X_i – componenta reactivă.

După cum rezultă din (2), impedanța Z_i , reprodusă de SMI la clemele de intrare este exprimată în coordonate Carteziene sub forma sumei componentelor activă R_i și reactivă X_i . Reglarea coeficientului de amplificare K_1 al amplificatorului AP1 rezultă în variația componentei active R_i , iar reglarea coeficientului de amplificare K_2 al amplificatorului AP2 - în variația componentei reactive X_i a impedanței reproduse Z_i . Variația lină a coeficienților K_1 , K_2 în banda de valori $-1 \div +1$ asigură reglarea lină independentă a

componentelor activă și reactivă în domeniul valorilor pozitive și negative și astfel, reproducerea impedanțelor cu orice caracter.

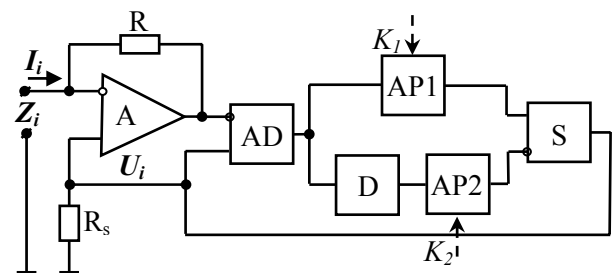

Figura 1. Schema bloc a SMI.

Pe baza schemei bloc a SMI în [17,18] a fost elaborat schema principală a simulatorului (Fig.2), toate componentele fiind implementate pe bază de AO.

Convertorul curent-tensiune este bazat pe AO A_1 și rezistența R care constituie și factorul de conversie. Amplificatorul diferențial AD1 este alcătuit din AO A_2 și rezistențele R_1 - R_4 de aceeași valori, astfel asigurându-se un coeficient de amplificare $K_{AD}=1$.

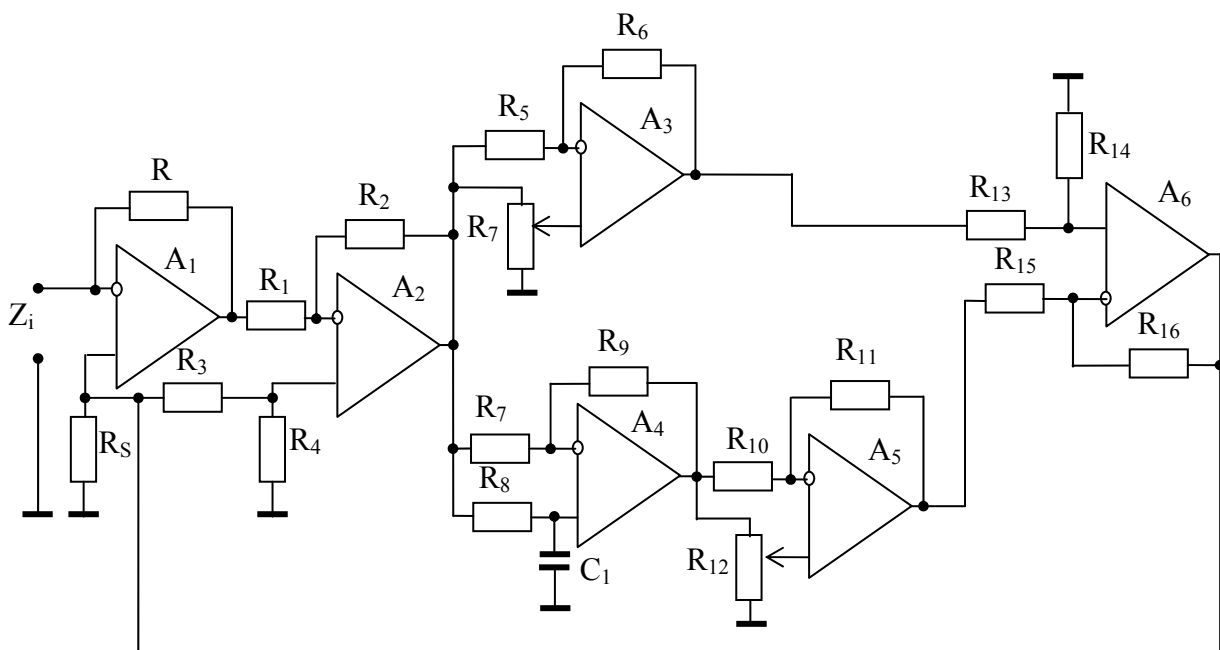

Figura 2. Circuitul SMI.

Amplificatorul programabil AP1 este bazat pe AO A_3 , rezistențele R_5 , R_6 și potențiometrul R_7 . Rezistențele R_5 și R_6 sunt de valori egale, iar variația valorii potențiometrului de la maxim la minim determină modificarea coeficientului de amplificare K_1 de la -1 la $+1$.

Defazorul D este alcătuit din AO A_4 , rezistențele R_7 - R_9 și condensatorul C_1 . Pentru a asigura valoare unitară modulului coeficientului de transfer al defazorului, R_7 și R_8 trebuie să fie de valori egale. Valorile rezistenței R_9 și a capacității

C_1 sunt alese, astfel ca defazajul introdus la frecvența semnalului de măsurare să fie de 90° .

Amplificatorul programabil AP2 este compus din AO A_5 , rezistențele R_{10} , R_{11} și potențiometrul R_{12} . Rezistențele R_{10} și R_{11} sunt de valori egale, iar variația valorii potențiometrului R_{12} de la maxim la minim asigură reglarea coeficientului de amplificarea K_2 de la -1 la $+1$. Sumatorul S este bazat pe AO A_6 și rezistențele R_{13} - R_{16} , iar pentru ca coeficientul de transfer al acestuia să fie unitar toate aceste rezistențe posedă valori egale.

2. EROAREA SIMULATORULUI DE IMPEDANȚĂ

Deoarece SMI sunt destinate pentru utilizări în scopuri metrologice, este absolut necesară analiza și garantarea erorii sistematice a mărimii de referință reprodusă. În afară de erorile sistematice tradiționale, determinate de erorile componentelor pasive ale circuitului, un interes deosebit prezintă **componentele erorii sistematice, cauzate de factorii de neidealitate ai AO (ES)**. Întrucât SMI este realizat pe baza mai multor etaje, determinarea directă a ES totale este destul de dificilă de aceea inițial s-a determinat influența separată a fiecărui factor asupra erorii fiecărui etaj. Conform rezultatelor acestei analize, ES este determinată de valoarea limitată a coeficientului de amplificare a AO și dependența sa de frecvență, precum și de valoarea limitată a impedanțelor de mod comun.

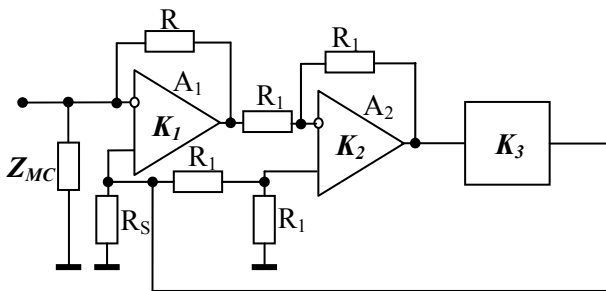

Figura 3. Modelul SMI la calcularea erorilor.

Întrucât ES este cauzată de trei factori, pentru determinarea acesteia s-a elaborat un model al SMI (Fig. 3). Conform acestui model, toate blocurile de

formare și reglare a componentelor impedanței reproduse au fost substituite printr-un singur bloc amplificator cu coeficientul de transfer reglabil K_3 . Eroarea acestui bloc poate fi redusă la minimum prin ajustarea componentelor corespunzătoare a coeficientului K_3 , de aceea în modelul propus se consideră doar factorii de eroare ai primelor două etaje.

Valoarea impedanței reproduse de circuitul model va constitui valoarea reală a impedanței reproduse de SMI, iar pentru determinarea acesteia vom utiliza metoda grafului de fluență conform [19,20] (Fig.4). Prin G_i sunt reprezentate conductanțele rezistențelor R_i , prin Y_{MC} – admitanța corespunzătoare impedanței Z_{MC} .

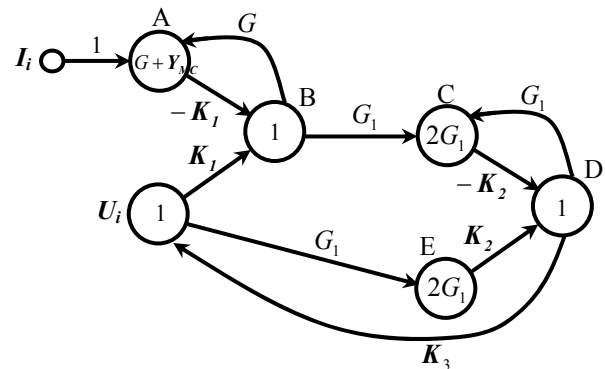

Figura 4. Graful de fluență a modelului SMI la calcularea erorilor.

În urma rezolvării grafului prin metoda formulei lui Mason [21] se obține transmitanța grafului, care reprezintă și valoarea reală a impedanței reproduse:

$$Z_i^R = K_3 \cdot R \cdot \frac{K_1 K_2}{\left(\frac{Y_{MC}}{G} + K_1\right)(K_2 + 2) + K_2 K_3 \left[\frac{Y_{MC}}{G}(K_1 - 1) - 1\right]} \quad (3)$$

În caz ideal impedanța reprodusă de circuitul model al SMI este:

$$Z_i^A = K_3 \cdot R \quad (4)$$

ES a impedanței reproduse de circuitul SMI, considerând (3) și (4) este:

$$\delta_{Z_i} = \frac{Z_i^A}{Z_i^R} - 1 = \frac{K_1 K_2}{\left(\frac{R}{Z_{MC}} + K_1\right)(K_2 + 2) + K_2 K_3 \left[\frac{R}{Z_{MC}}(K_1 - 1) - 1\right]} - 1 \quad (5)$$

Dacă se consideră AO_1 și AO_2 de același tip cu coeficienții de amplificare $K_1=K_2=K \gg 2$, atunci expresia (5) se simplifică:

$$\delta_{z_i} = \frac{K}{\frac{R}{Z_{MC}} + K + K_3 \left(\frac{R}{Z_{MC}} K - 1 \right)} - 1 \quad (6)$$

Dependența coeficientului de amplificare al AO de frecvența semnalului poate fi aproximată prin caracteristica de transfer cu un pol al unui etaj liniar cu integrare [22]:

$$K = \frac{K_0}{1 + j\omega_n \cdot K_0} \quad (7)$$

unde: $\omega_n = \omega_s / \omega_t$ - frecvența normalizată a semnalului, ω_s - frecvența semnalului, ω_t - frecvența unitară a caracteristicii amplitudine - frecvență a AO.

Impedanțele finite de intrare de mod comun în caz general posedă caracter complex din cauza prezenței capacității parazite de intrare C_{MC} și pot fi exprimate [22]:

$$Z_{MC} = \frac{R_{MC}}{1 + j\omega\tau_{MC}} \quad (8)$$

unde: $\tau_{MC} = R_{MC} \cdot C_{MC}$ - constanta de timp a impedanței Z_{MC} ; R_{MC} - rezistența activă de intrare de mod comun; C_{MC} - capacitatea parazită de intrare.

Substituind (7) și (8) în (6) obținem:

$$\delta_{z_i} = \frac{\frac{K}{1 + j\omega_n K}}{\frac{R}{R_{MC}} (1 + j\omega\tau_{MC}) + \frac{K}{1 + j\omega_n K} + (K_R + jK_X) \left[\frac{K \cdot R}{R_{MC}} \frac{1 + j\omega\tau_{MC}}{1 + j\omega_n K} - 1 \right]} - 1 \quad (9)$$

unde K_R și K_X reprezintă componenta reală și respectiv imaginară a coeficientului de reglare K_3 :

$$K_3 = K_R + jK_X \quad (10)$$

După efectuarea transformărilor corespunzătoare asupra relației (9) obținem următoare expresie a ES δ_{z_i} :

$$\delta_{z_i} = \frac{\gamma(\theta - \gamma) - \xi(\beta + \xi)}{\gamma^2 + \xi^2} - j \frac{\gamma(\beta + \xi) - \xi(\theta - \gamma)}{\gamma^2 + \xi^2} \quad (11)$$

unde:

$$\theta = \frac{K}{1 + \omega_n^2 K^2}, \quad \beta = \frac{\omega_n K^2}{1 + \omega_n^2 K^2} \quad (12)$$

$$\gamma = \chi + \theta + K_R(\chi \cdot \theta + \psi \cdot \beta) - K_R - K_X(\psi \cdot \theta - \beta \cdot \chi) \quad (13)$$

$$\xi = \psi - \beta + K_R(\psi \cdot \theta - \beta \cdot \chi) + K_X(\chi \cdot \theta + \psi \cdot \beta) - K_X \quad (14)$$

$$\chi = \frac{R}{R_{MC}}, \quad \psi = \frac{R}{R_{MC}} \omega\tau_{MC} \quad (15)$$

Conform relației (11), ES a impedanței reproduse de SMI este o mărime complexă reprezentată în coordonate Carteziene. Întrucât pentru impedanța reprodusă, partea reală prezintă o rezistență iar partea imaginară o reactanță, acest lucru este valabil și pentru ES a impedanței reproduse:

$$\text{Re } \delta_{z_i} = \delta_{R_i} = \frac{\gamma(\theta - \gamma) - \xi(\beta + \xi)}{\gamma^2 + \xi^2} \quad (16)$$

$$\text{Im } \delta_{z_i} = \delta_{X_i} = -\frac{\gamma(\beta + \xi) - \xi(\theta - \gamma)}{\gamma^2 + \xi^2} \quad (17)$$

Pentru a analiza valorile ES a componentelor impedanței reproduse se va considera un caz particular în care AO_1 și AO_2 au frecvența unitară 10MHz, coeficientul de amplificare $K=50 \cdot 10^3$, rezistența de mod comun de 500 M Ω , capacitatea parazită de mod comun 2pF, iar coeficientul de conversie curent-tensiune $R=2k\Omega$. Pentru acest caz se va analiza evoluția valorii ES în funcție de diverși factori de eroarea. Un interes sporit îl are dependența valorii ES de valoarea mărimii reproduse.

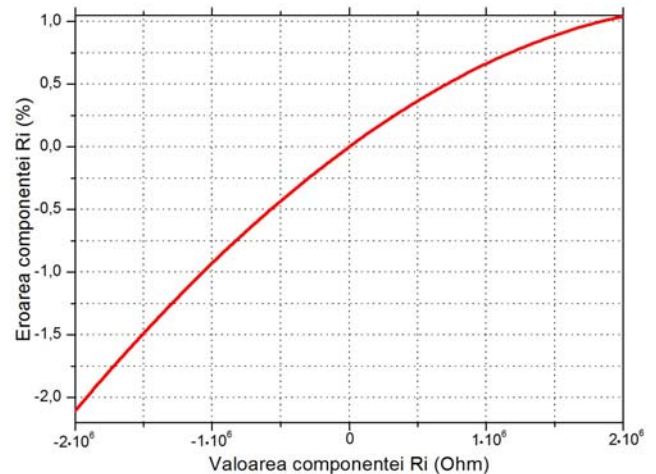

Figura 5. Dependența δ_{R_i} de R_i .

Pentru a determina dependența valorii ES de valoarea mărimii reproduse se va considera frecvența semnalului de intrare 1KHz, iar SMI reproduce doar o singură componentă a impedanței. În Fig. 5 este reprezentat graficul dependenței $\delta_{R_i}(R_i)$ în banda de valori $(-2 \div +2)M\Omega$ pentru $X_i=0$, iar în Fig. 6 graficul dependenței $\delta_{X_i}(X_i)$ în aceeași bandă pentru $R_i=0$. După cum se observă din aceste grafice, valoarea ES crește odată cu creșterea valorii mărimii reproduse ceea ce recomandă utilizarea SMI la reproducerea mărimilor etalon de valoare cât mai mică.

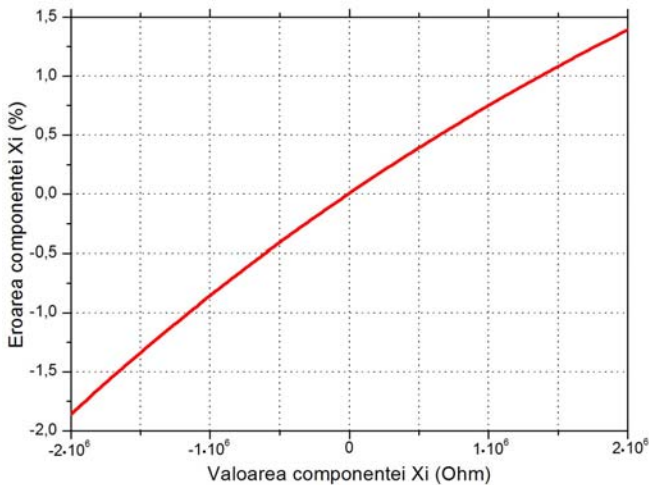

Figura 6. Dependența δ_{X_i} de X_i

Din relațiile (13), (14), (16) și (17) se observă că ES a rezistenței reproduse depinde și de valoarea coeficientului K_X , iar eroarea reactanței reproduse – și de valoarea coeficientului K_R . Astfel, atunci când SMI reproduce o impedanță complexă, apare necesitatea determinării valorii ES unei componente datorată valorii celeilalte componente a impedanței reproduse. În Fig. 7. este reprezentat graficul dependenței $\delta_{R_i}(X_i)$ pentru $R_i=1k\Omega$, iar în Fig. 8. graficul dependenței $\delta_{X_i}(R_i)$ pentru $X_i=1k\Omega$.

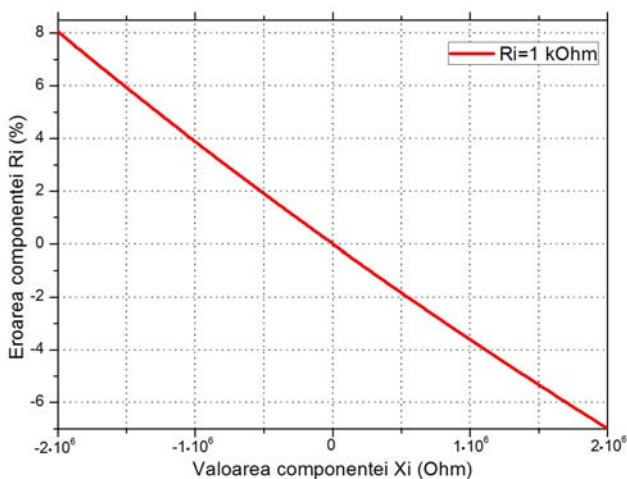

Figura 7. Dependența δ_{R_i} de X_i

Din aceste figuri se observă că ES cauzată de influența coeficientului de reglare a unei mărimi asupra valorii celeilalte mărimi este destul de semnificativă, cea mai înaltă precizie de măsurare asigurându-se în cazul în care SMI reproduce impedanțe de un singur caracter: pur activ sau pur reactiv.

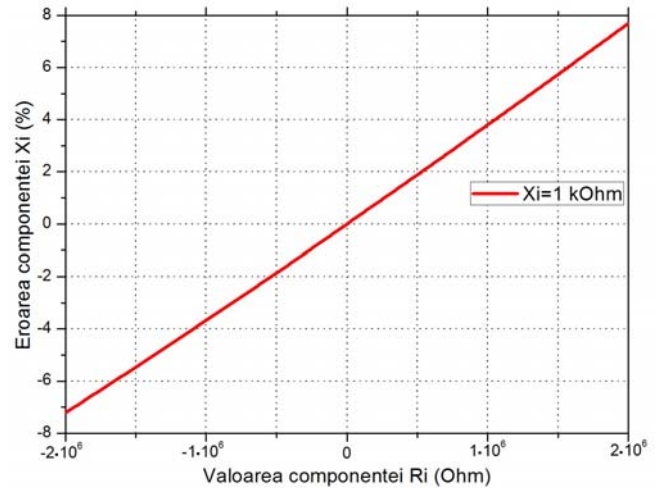

Figura 8. Dependența δ_{X_i} de R_i

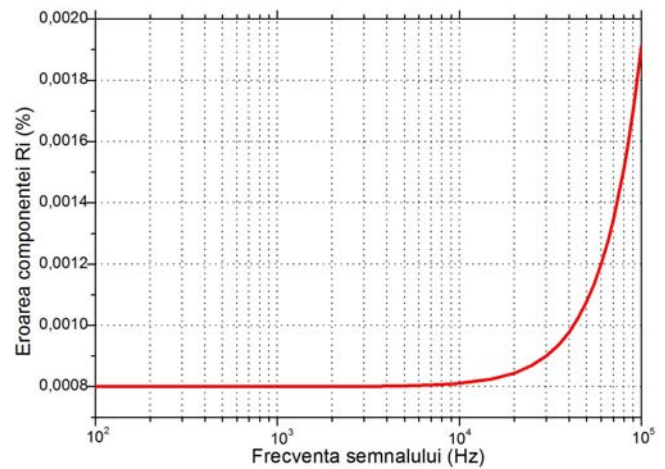

Figura 9. Dependența δ_{R_i} de f

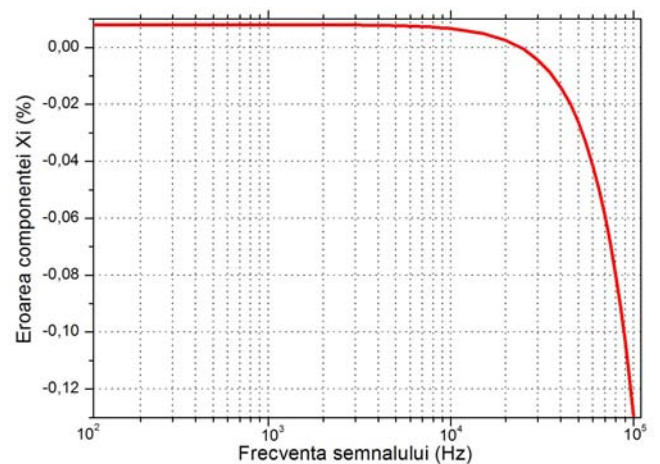

Figura 10. Dependența δ_{X_i} de f

Dintre factorii de neidealitate a AO care cauzează apariția erorilor, coeficientul de amplificare K și impedanța de mod comun Z_{MC} sunt mărimi dependente de frecvență, de aceea este importantă cunoașterea dependențelor valorilor ES a impedanței reproduse de frecvența semnalului. În Fig. 9 este reprezentat graficul dependenței $\delta_{R_i}(f)$ pentru $R_i=1\text{ k}\Omega$ și $X_i=0$. După cum se observă din acest grafic, valoarea δ_{R_i} crește odată cu creșterea frecvenței și atinge valoarea de 0,0019% la $f=100$ Hz. O asemenea tendință se obține și în cazul erorii δ_{X_i} cauzată de frecvența semnalului pentru $X_i=1\text{ k}\Omega$ și $R_i=0$, graficul dependenței căreia este reprezentat în Fig. 10.

CONCLUZII

SMI asigură reproducerea impedanțelor virtuale cu orice caracter și cu posibilitatea reglării independente a componentelor activă și reactivă. Toate blocurile acestor simulatoare sunt bazate pe AO cu reacții pozitive și negative, iar caracteristicile mărimii reproduse depind doar de caracteristicile reacțiilor inverse. SMI nu conține în structura sa elemente reactive reglabile ceea ce determină caracteristici metrologice mai înalte.

Eroarea sistematică a mărimii electrice pasive reprodusă de SMI este determinată de factorii de neidealitate ai AO: valoarea limitată a factorului de amplificare, dependența de frecvență a acestuia și a valoarea limitată a impedanțelor de intrare de mod comun. Din relațiile erorilor mărimii pasive reproduse, acești factori determină și o influență a coeficienților de reglare a componentelor mărimii virtuale asupra erorilor, inclusiv pentru componenta opusă. Pentru a asigura o eroare cât mai mică e necesară utilizarea unor AO cu parametri cât mai aproape de cei ideali, utilizarea unui amplificator cu câteva etaje și a amplificatoarelor – tampon.

Bibliografie

1. **Kneller, V.** *Avtomaticheskoe izmerenie sostavlyaiushhih kompleksnogo soprotivleniya.* Moskva, 368 pag., 1967.
2. **Nastas, V.** *Precision measurement of the impedance components by method of simulated resonance// Conference SPIE, vol 5822, Bellingham, pag.181...191, 2004.*
3. **Nastas, V.** *Simulated resonance and its application for high - accuracy impedance*

measurement// Conference ICMCS, vol 2, Chișinău, pag. 312...315, 2002.

4. **Nastas V.** *Măsurarea impedanței prin metoda de rezonanță, Meridian ingineresc Nr. 12, Chișinău, pag. 70...74, 2001.*

5. **Nastas V., Cojocaru V.** *Metodă de măsurare a componentelor impedanței// Brevet de invenție nr. 3577MD. BOPI nr. 12, 2008*

6. **Nastas, V., Scînteianu, M.** *Măsurarea impedanței prin metoda de rezonanță. Meridian ingineresc, nr. 2, Chișinău, pag. 70...74, 2001.*

Recomandat spre publicare: 26.06.2013.